

# FÜGGÉS NÉLKÜLI VISZONY<sup>1</sup>

## BARÁTSÁGKONCEPCIÓK A GONDOLKODÁSBAN

---

VALASTYÁN TAMÁS

### GONDOLKODÁS ÉS BARÁTSÁG

A GONDOLKODÁST ÉS A BARÁTSÁGOT egymásból, egymás által szeretném megérteni. Ha a görögség régmúlt, de máig eleven intenciójából indulok ki, hogy ti. a 'látni' és a 'tudni' ugyanazon töre vezethető vissza – amely tőnek az idea szó is a létét köszönheti, és amely gyök alapját képezheti annak, hogy ha gondolkodom, láthatom a másikat, tekintettel lehetek a barátira –, nos ha e szerint az intenció szerint járok el, kétféle tekintetet kellene összehasonlítani, kétféle tekintet rajzolatait kellene fedésbe hozni ahhoz, hogy a gondolkodás és a barátság belső természetéről, e kétféle természet originális közöségéről megtudhassunk valami közelebbit. Az egyik tekintet folyton szemközt találja magát valamiféle rögzített anyagszerűséggel, legyen az egy könyv lapja vagy épp egy monitor vibráló síkja. Ennek a tekintetnek a gazdája szigorúan fókuszálja gondolatai végtelen pászmáinak toluló rengetegét – olvas, ír, gondolkodik. A másik tekintetnek is egyfajta anyagszerűséggel van dolga, de ez már koránt sem rögzített, sőt, éppen hogy az elevenség, a mozgalmasság tünteti ki: legyen az egy arc kiismerhetetlen egyedisége vagy épp ugyanazon entitás (ti. egy tekintet) elementáris mássága, másként-léte. Ennek a tekintetnek a gazdája legtöbbszörre fürkészi a másikat, szabad utat enged gondolatai és érzései végtelen áramának – beszélget, figyel, hallgatja a másikat, barátkozik. A gondolkodáshoz rendelhető tekintet rajzolatai minden bizonnyal olyan mintázatot adnak ki, mely a gondolkodó szubsztancia, az én, a szubjektum, az önmagaság természetéről informál leginkább. A beszélgető barát tekintetének rajzolatai már jobbára a másik tekintetének ábráit is affirmálva és interiorizálva hívják elő a perszonalitás és közösségiség mitikus eredetű és mágikus erezetű mintázatait. Mit kapunk hát, ha e sematikusan különválasztott tekintetmintázatokat takarásba hozzuk? Mit pillanthatunk meg a szemünk elé táruló képen?

Gondolkodás és barátság együttesen alakuló története lenyűgöző hagyományt örökít az utókor számára. Ha csak néhány nevet és momentumot emelünk ki ebből a hatalmas tradícióból, már akkor is meghökkentő nyomok árulkodhatnak a gondolkodás sokszor kifürkészhetetlen tevékenysége és a

---

<sup>1</sup> A tanulmány az MTA TKI Vulgo Csoport kutatási programjának keretében készült.

barátság nem kevésbé megragadhatatlan fenoménja közötti viszonyról. Pita-  
gorász és rajongó tanítványai, Platón és Szókratész gyümölcsöző kapcsolata,  
Augustinus és a barátja közötti „vallomásos” viszony, Goethe és Schiller,  
Novalis és Friedrich Schlegel, Nietzsche és Wagner, Thomas Mann és  
Kerényi Károly, Franz Kafka és Max Brod, Jean Cocteau és Jacques Maritain,  
Gilles Deleuze és Félix Guattari barátsága, vagy pl. a nemrég elhunyt Jacques  
Derrida által ápoltt baráti kapcsolatok Emmanuel Lévinas, Paul de Man és  
Maurice Blanchot iránt – mind megannyi jól olvasható jel a gondolkodás és a  
barátság elemi közösségéről.

Mi az mármost a gondolkodásban, amit a barátság olyannyira plasztiku-  
san képes telíteni, kiöblösíteni, önnön kiteljesedő formájáig eljuttatni, illetve  
milyen erő munkál a barátságban, amit a gondolkodás oly kitüntetett módon  
és különleges erudícióval képes hasznosítani, önmagába transzformálni? A  
gondolat aktuális megformálódása, végtelen sokszínű alakulásrendjeinek  
dramaturgiája miért és milyen módon teszi önmaga belső természetének részé-  
vé a barátság interperszonalitásának intenzitását? De ugyanilyen joggal kér-  
dezhetjük, hogy a barátság ezen intenzív interperszonális léte mire talál rá a  
gondolkodás alapvetően mégiscsak magányos, fogalmak generálta alakulás-  
rendjeiben? Milyen az az egyszer eksztatikusan felvillámló, másszor módszer-  
esen kimunkálódó, megint máskor metaforikusan beálló, sokszor pedig meta-  
morfikusan alakot változtató kiazmus, amelyben gondolkodás és barátság  
már évezredek óta egymásba fonódik? E rendkívül izgalmas viszonyrendnek  
most csupán három megvalósult alakváltozatáról ejtek néhány szót, megpró-  
bálva jellemezni azt a dramaturgiai elvet és retorikai teret, azaz a nyelv mély-  
ségdimenzionalitást rejtő, két ember között egyre „közelebbi felületeket”  
(Nietzsche) teremtő materiális és mágikus természetét, amelyben mindez meg-  
valósul: gondolkodás és barátság Platónnál megjelenő erotikus-palinodikus  
kiazmusát, mely a dialógus terében alakul ki, e kiazmus Friedrich Schlegelre  
jellemző entuziasztikus-approximatív verzióját, mely egyfajta fragmentáris  
kritikai térben formálódik és végül a Gilles Deleuze és Félix Guattari szerző-  
páros és alkotó barát agonális-autopoietikus koncepcióját ugyane kiazmusról,  
amely egy kifejtő módon, egyszersmind metaforikus távlatokat sem nélkü-  
lözve szerveződő diszkurzív térben születik. Mindhárom egymástól távoli  
elképzelés abban feltétlen közös, hogy gondolkodás és barátság kiasztikus  
kapcsolatában egyaránt hangsúlyozzák annak pharmakon- és aphrodiziákum-  
jellegét, azaz hogy ugyanúgy lehet gyógyír léleknek és testnek, mint méreg, és  
lehet vágyfokozó gyönyörforrás.

Maurice Blanchot szerint a barátság egy „függés nélküli viszonylat”, melyet  
nem lazítanak epizodikus momentumok, a baráti kapcsolat a megegyezés,  
egyetértés mozgásán alapszik, ám a baráti felek alapvető elkülönülésben tartoz-  
nak össze, végtelen távolság szervezi köztük a bizalmasságot. Egyfajta üresség  
affirmációjával, a kívülség, a másik távolságának észrevételével és igenlésével

születik a két barát közti autonóm viszony.<sup>2</sup> Ugyanez a tűnékeny dinamika vagy dinamikus tűnékenység, mozgalmasság jellemző a barát, barátság lényegének megragadására. Hiába szándékozunk fenntartani a beszédünk, az írásunk által a barátot – írja Blanchot –, az mindújra eltávolodik tőlünk. Az eltávolodás és közeledés, a megragadás és a kisiklás váltakozása telíti azt a kritikai-retorikai teret, amelyben megnyilvánulok a barátságról. A barátság és a barátságról való beszéd, nota bene a gondolkodás szoros szimbiózisát ez is mutatja.

## PLATÓN/SZÓKRATÉSZ: EROTIKA ÉS PALINÓDIA

Ha a barátság Platónnál megjelenő formájának különlegességét szeretnénk megragadni, ráadásul e különösségnek a gondolkodással fennálló viszonyára kérdezzünk rá, nem kerülheti el a figyelmünket az az alapvető momentum, hogy e barátság szoros kapcsolatban van a szexualitással, helyesebben az erotikával. Át- és átszövi egymást a gyönyör afrodiziákuma, a tiszta lelkiség ereje, a gondolat szabadsága. A test kíváncsian folyton közbe szól, mikor a lélek a szép és jó ideája felé tör. A barátság és a szerelem homoerotikus görög verzióiról már sok kiváló munka született, köztük az egyik legkiválóbb Michel Foucault-é, *A szexualitás története. A gyönyörök gyakorlása* című második rész ötödik fejezetében, *Az igaz szerelemben* Foucault a tőle megszokott invencióval és erudícióval taglalja a görög fiúszerelmek és a barátság kapcsolatának közösségét: e közösség gyújtópontját az igazságra való törekvésben, az igazság feltalálásának szükségességében jelölve meg. Tesz viszont egy lényegi különbséget szerelem és barátság között: ti a szerelemben az „aszimmetriák játékát” látja, mely „a férfi és az ifjú közötti összetett kapcsolatokat szervezi”.<sup>3</sup> Ezzel szemben a barátság teljességgel szimmetrikus, „a felek egyenlőségén és kölcsönösségén alapuló tartós” viszony. Hogy e különbség létrejöhessen, annak az a feltétele, hogy a felek viszonyát Erósz helyett a philia szervezze, azaz Erósz tüze alábbhagyjon s átadja a helyét egy nyugodtabb rendezőelvnek, a szeretetnek. Ez a váltás Foucault számára kevésbé szimpatikus, szerinte e koncepcióval a lényeg sikkad el, Erósz jelenléte nélkül ti. az a mozgás hal el, mely „az igaz felé viszi” a feleket. De sokszor éppen az a kérdés, hogy Erósz valójában nem éppen megnehezíti-e az erasztész és erómenosz dolgát azzal, hogy az aphrodisziát helyezi előtérbe az alétheia helyett. Márpedig a barátság nyugodtabb és a kölcsönösség elvén alapuló viszonyában a philia közelebb vihet az alétheiához.

---

<sup>2</sup> Maurice Blanchot: *L'amitié*. Gallimard, Paris, 1971. 326-330.

<sup>3</sup> Michel Foucault: *A szexualitás története. A gyönyörök gyakorlása* (Albert Sándor fordítása). Atlantisz, Bp., 1999. 233.

E kérdések nyitva maradnak Platónnak azokban a munkáiban, melyek a barátság és a szerelem témáját boncolgatják. Főképp a *Lüszisz*, a *lakoma* és a *Phaidrosz* című dialógusokban. Számunkra most az lesz a fontos, hogy ebben a nyitott perspektívában a barátság és a gondolkodás hogyan talál egymásra. Véleményem szerint a palinódia dinamikája révén, mely mozgás közel hozza egymáshoz a gondolkodásban rejlő fogalmiságot és a barátságban domináló lelki erőt. E dinamika legfőbb mozgatója a jól ismert nem-tudásban rejlő irónia, amit a *Lüszisz* végén a következőképpen fogalmaz meg Szókratész: „Most aztán, Lüszisz és Menexenosz, nevetségesek lettünk, mégpedig öregember létemre én is, de ti is. Mert ezek, akik szétszéledtek, azt fogják mondani, hogy mi úgy véljük, barátok vagyunk – én közetek számítom magam –, de hogy mi a barát, azt nem voltunk képesek fölfedezni.” (223b) E szükségképpen ironikus nem-tudás mozgás és ellenmozgás dinamikájában valósul meg, abban a fokozatosan formálódó palinódiában, melynek során Szókratész megpróbálja megfogalmazni a barátság lényegét. Az alapproblémát, miszerint a kedvest az udvarlónak dicsérnie kell-e vagy épp elbizonytalanítani ahhoz, hogy az övé lehessen, sorozatos ellentételezéseken, ellentmondásokon vezeti át Szókratész, újabb és újabb szempontok bevonásával és elvetésével árnyalja-bonyolítja, hogy a végén belá(tta)ssa, nem jutottak egy szemernyi sem közelebb a barátság fogalmának lényegéhez. De az a mód, ahogyan mindezt bemutatja, varázslatosan előrajzolja a gondolkodás és barátság kiazmusát, a fogalmiságon innen lévő és azon túlra is nyúló alakzatot, mely két vagy több embert oly valóságosan és mágikusan, materialitásukban és spiritualitásukban egyaránt relevánsan össze tud fűzni. Ez mutatkozik meg a *Phaidrosz* híres beszédeiben is, a *Phaidrosz* elővezette, a szeretők kicsinyességét kritizáló szövegben, majd Szókratész hasonlóan modorban előadott beszédeiben és mindennek a szintén Szókratész által véghez vitt palinódiájában, amikor is Erósz dicsérete hangzik fel, „az istenektől jövő szent örület”, a mania mellett felsorakoztatott érvek sorjáznak elő, mely örület a szerelmes barátságot olyannyira meghatározza. (*Phaidrosz* 244a-245b)

Újra barátság és szerelem együttesébe botlottunk, mely a gondolkodás terében pulzál. Ezt az eleven szövevényt a Deleuze és Guattari szerzőpáros bravúrosan világítja meg, amikor azt írja, hogy e hármas viszony (barátság–szerelem–gondolkodás) létének legfőbb motiválója a birtokolni vágyott Dolog, Igazság, Entitás, Objektivitás, Lényeg, Bölcsesség, melyet a felek szeretnének elnyerni: „ha a filozófus a bölcsesség barátja vagy szeretője, nem az-e ennek az oka, hogy szeretné elnyerni a bölcsességet, és inkább csak potenciálisan törekszik rá, mint ténylegesen birtokolja. A barát kérő is egyben. És amit szeretne elnyerni, az éppen az a Dolog, aminek barátja, és nem egy harmadik fél, aki – éppen ellenkezőleg – vetélytársa lesz. A barátságban éppen annyi féltékeny bizalmatlanság van a vetélytárssal szemben, mint amennyi szerelmi feszültség a vágy tárgya iránt. Ha a barátság a lényeg felé fordul, a két barát olyan lesz,

mint egy kérő és vetélytársa (de ki különböztetné meg őket?).”<sup>4</sup> A barátság eszerint kevésbé a másik személyig elvezető kötelék, mint inkább az elérni vágyott Dologhoz fűző lényegi viszony. Ez az olvasat mindazonáltal nem mond ellent annak, hogy a platóni dialógusokban a barátság nyugodt, kiegyensúlyozott mértékletessége simán megfér a felek őrült aszimmetriájával, hiszen végső soron a bölcsesség szeretete, a philia vezet el a vágy tárgya által keltett szerelmi feszültségig. Gondolkodás és barátság így módon is egymásba gabalyodik.

A dialógus formája, az oda-vissza áramló gondolatfolyam, a barátság társas alakzatának eleven megvalósulása pedig rámutat arra a retorikai térre, amelyben személyeskedések, önreflexiók, egymásnak széptevések, emphatikus kiszólások árnyalják gondolkodás és barátság kiazmusát.

## F. SCHLEGEL/NOVALIS: ENTHUZIAZMUS ÉS APPROXIMÁCIÓ

A német idealizmus kora romantikusnak nevezett időszakát eminens értelemben tünteti ki a barátság és a gondolkodás gazdag viszonya. Azokra a baráti körökre, együttfilozofálási alkalmakra gondolok elsősorban, ahol is a gondolatok születése és a baráti érzületek egymást generálva hozzák létre azt az elementáris kapcsolódást, amely révén valóban addig nem látott módokon tűnhet elő barátság és gondolkodás viszonya. Ezt az elemi kapcsolódást Friedrich Schlegel egyenesen a barátság intellektuális szemléletének nevezi, a következőképpen jellemezve e különös fenomént: „Szép, ha egy szép szellem önmagára mosolyog; az a pillanat pedig, amikor egy nagy ember nyugodtan és komolyan szemléli magát, fenséges pillanat. De a legmagasabb rendű az, amikor két barát egyszerre tudja megpillantani tisztán s tökéletesen a másik lelkében azt, ami benne a legszentebb, ha értéküket vidáman közösnek érzik, korlátait a másik kiegészítése révén észlelik. Ez a barátság intellektuális szemlélete.”<sup>5</sup>

Az intellektuális szemlélet a (kora) romantikus filozófiai diskurzusban egy sajátos világszlelési, -szemlélési mód, olyan világlátás, mely az észlelendő fenomenegyüttessel való kapcsolatlétesítés folyamatába a fogalmiságnál eredendőbb entitást, a látást építi be, egyszersmind a művészi alkotó- és teremtőerő elevenségét hívja elő. A gondolkodás fogalmi meghatározottsága így telítődik az alkotóerő mágikus hatalmával – így tekinteni a megismerendő világra valóban nagyszabású, őrült és megvalósíthatatlan projektnek tűnhet az utókor szemében. (Mínt hogy egyébként sok esetben ezért bírálják is a romantikus filozófiai, irodalmi diskurzust.) Schlegel idézett gondolata az intellektus e mágikus erejű tekintetét azonban a másikra mint személyre irányítja, és ezt az

---

<sup>4</sup> Gilles Deleuze–Félix Guattari: *Mi a filozófia?* (Pörcei Zsuzsanna és Takács Ádám fordítása). Nappali ház, 1993/4. 60.

<sup>5</sup> F. Schlegel: *Athenaeum töredékek* (Tandori Dezső fordítása). In: August Wilhelm és Friedrich Schlegel: *Válogatott esztétikai írások*. Gondolat, Bp., 1980. 342. tör. 330.

interszónális viszonyt nevezi barátságnak. Ez a másikra mint barátira irányulás egy lelki és szellemileg felfokozott állapotban megy végbe, egyfajta elragadtatottságban, *manías* és *mániás* szinkretizmus révén, aminek eredményeképp az egyéniségek szükségképpen különbsége feloldódik, létrejön a közösség, ám oly módon, hogy a „korlátok észlelése” ne maradjon el. Az intellektuális szemlélet nagyon is fogékony a végtelenre, de mindezt olyképp érheti el, ha teljességgel észleli a határokat, s ez a barátságra is igaz. Amint egy másik töredékében ezt meg is fogalmazza Schlegel: „A szükségszerű határok tudata a barátság legnélkülözhetetlenebb és legritkább eleme.”<sup>6</sup> Ám hogyan lehetséges az, kérdezhetnénk, hogy az entuziasztikus feloldódással megteremtődő közösségben megmaradjon az én határa? Miképp észlelhetem önmöm korlátaimat, lehetek tudatában saját határainak ebben a baráti közösségben? Természetesen a másik ugyane határfelülete révén, de oly módon, hogy az én felülete és a másik felülete Ugyanaz-jában van egy elcsúszás, egy különbség színezte módosulás, amelyhez közelítve lehetek én ő, és lehet a barátom én. Approximatív, folyton közelítve a másik felé, de el nem érve őt sohasem.

Entuziazmus és approximáció, elragadtatottság és közelítés kettőse valósul meg maradéktalanul Schlegel egyik barátairól szóló töredékegyüttetésben, a *Romantische Freunde* címmel közreadott korpuszban. Itt az író testvérétől, August Wilhelm Schlegeltől kezdve Caroline és Dorothea Schlegelen, Novalison, Schleiermacheren, Fichtén át egészen Schellingig, Körnerig és Wilhelm v. Humboldtig ad kitűnő jellemzést, vázol fel rövid karakterrajzot barátairól. A Novalisról írottakban pl. úgy jön létre az entuziazmus és az approximáció kettős mozgása, hogy egyfelől Schlegel nem riad vissza az olyan kifejezések halmozásától, minthogy „szívének szentsége”, „a lelkében honoló biztos szíveség” stb. – jelezve egyértelmű elragadtatottságát a barát iránt, másfelől megfogalmazza fenntartásait is, egyértelművé téve a kettejük közötti különbséget: míg ő rajong a másik iránt, „az is egyre világosabb a számomra, hogy ő [ti. Novalis] nem képes a barátságra...”<sup>7</sup> Ez az ellentétes erőket áramoltató mozgás jellemző az egész szövegkorpuszra, mely mozgás egyszersmind megteremti a kritikai ítéletalkotás lehetőségének, egyben lezárhatatlanságának hermeneutikai elvét. Ti. Schlegelnek a barátairól írott e romantikus töredékei miniatűr jellemrajzok, karakterképek, azaz a kritikai gyakorlat eminens terepe, ahol híven a koraromantikus ítéleti processzushoz, a személyes érintettség és a fogalmi megragadás, az élményalap és az allegorikus távlatosság egymást involválja.

Ez az inverz mozgalmasság, a váltakozás dramaturgiája szervezi Novalis *Dialógusok* címmel közreadott beszélgetés-imitációit is, amelyekben a barát személye mint beszélgetőtárs jelenik meg, a barátság pedig mint „a valódi

---

<sup>6</sup> Im. 331. 359. tör.

<sup>7</sup> F. Schlegel: *Romantische Freunde*. In: Uő.: *Fragmente*. Verlegt bei Eugen Dietrichs, Jena und Leipzig, 1904. 43-47.

társas érintkezés” eminens formája.<sup>8</sup> A kora romantika időszakában az igazi barátság majdhogynem legfontosabb megnyilvánulási módja a beszélgetés, az együtt-gondolkodás. A hat dialógus-töredék egymásba-szövődését különböző felvetődő témák apropója szervezi, az ily módon ad hoc teremtdő szüzsé egyetlen állandó momentuma a két beszélgetőfél egymás felé fordulásból és a témák iránti szenvedélyükből adódó rajongó attitűd, amely mintegy retorikai relevanciával telítődik. Az egész szövegegyüttest – legyen szó akár a könyvnyomtatásról, a német irodalomról, az élet hosszúságáról-rövidségéről, az örömről, a rosszkedvről, a kételkedésről, illetve a természetről – az a változatos, közelítő-távolító retorikai igyekezet jellemzi, amely az átbeszélendő téma tárgyának megragadását úgy próbálja ábrázolni, hogy mindkét barát véleménye ugyanúgy nyomjon a latban. A vélemények váltakozása adja ki a dialógusok gondolatritmusát. Miközben az ironikus-reflexív és a praktikus-reális utalások révén Novalis az életszerűséget is megteremti az intellektuális kísérletezés mellett.

#### DELEUZE/GUATTARI: AGONALITÁS ÉS ÖNTÉTELEZÉS

A Deleuze és Guattari szerzőpáros a barátság problematikájáról alkotott véleményüket egy olyan szövegben fejtik ki, melynek az a címe: *Mi a filozófia?* Nyomatékosítva ezzel azt, hogy a barátságról szőtt elképzelések egyenesen a „Gondolkodás szívébe” vezethetnek el. És megjelölve rögtön gondolkodás és barátság eredendő kiazmusát, a barátot „fogalmi személynek” nevezik el, akiben a gondolkodás szükségképpen velejárója és generálója, a fogalmiság, valamint a barátságra jellemző „hozzáértő intimitás”, egyfajta belső képesség egyesül: „a barát, ahogy a filozófiában megjelenik, többé már nem külső személyt, példát vagy empirikus körülményt jelöl, hanem valamiféle belső jelenlétet a gondolkodásban, magának a gondolkodásnak a lehetőségfeltételét, élő kategóriát, megélt transzcendentalitást.”<sup>9</sup> A barát e filozófiai entréját a görög gondolkodás szcenírozta, ami a többi, korábbi civilizáció Bölcséinek létét mintegy ellehetetlenítette azzal, hogy a bölcsesség, a tudás birtoklásának kizárólagosságát megszüntette, az azokra való törekvést s mindezek kutatását favorizálva immár. Ezáltal a Bölcs helyébe a barát lépett. A barát mint fogalmi személy csak részben közösségi lény, hiszen mint a fogalmak teremtdője egyben magányos hős is, szinguláris létező, aki eleven viszonyt az elérni vágyott Dologgal, Igazsággal, Ideával tart fenn. Ily módon viszont egy sajátos szituáció alakul ki, amely versengéshez, rivalizáláshoz vezet, melynek színtere az Agon. Ezen a színtéren zajlik a „mindenre kiterjedő” filozófiai atlétizmus a Dolog elnyeréséért.

---

<sup>8</sup> Novalis: *Dialógusok* (Major Enikő fordítása). Vulgo, 2002/1. 122-129.

<sup>9</sup> G. Deleuze–F. Guattari: *Mi a filozófia?* Id. kiad. 59.

A filozófia mint speciálisan és kitüntetetten a fogalmak teremtésével foglalkozó terep Deleuze-ék szerint mutatis mutandis egy hely, térség, mező, sík, talaj, ami ennek a teremtési folyamatnak autonóm létezését biztosít. Ez a teremtés aktív alkotói processzus, elkeresztelő műveletekkel, nyelvi bravúrokkal, metaforizálással, szintaxisalkotással, „a megújulás, a kicserélődés és a mutáció kényszerének” is alávetve. Az aktív alkotói mozzanat mellett a fogalmi teremtés, a fogalom egyfajta önmozgással is bír: abból, hogy nem adott tudásként vagy reprezentációként kezelendő, Deleuze-ék szerint következik, hogy „önmagát tételezi, öntételezés.” „A kettő együtt jár, hiszen ami valóban teremtvé van, az élőlénytől a műalkotásig, az ebből következőleg öntételezés is, autopoietikus jelleggel rendelkezik, s erről ismerszik meg. Minél inkább teremtett egy fogalom, annál erősebben tételezi magát. A szabad, kreatív aktivitás függvénye ugyanis, ami magát önmagában, függetlenül és szükségszerűen tételezi: a legszubbjektívabb egyben a legobjektívabb is.”<sup>10</sup>

A kifejtő fogalmi módszeresség, önteremtő diszkurzivitás, mely a Deleuze-Guattari szerzőpáros szövegének sajátja, egyszer-egyszer, nem megszakítva önmagát, hanem mintegy ráengedve önnön felületére más természetű intenzitásokat, bemélyesztve autonóm létezését, teret nyit, újabb és újabb felületeket, fennsíkokat növeszt a poétikai távlatokat involváló metaforicitásnak, rendkívül sokszínű és gazdag lehetőségfeltételét teremtve meg fogalmiság és képiség, tudás és látás összekapcsolódásának.

És a barát? A barát – ahogyan Deleuze-ék Blanchot-ra hivatkozva fejtegetik – a gondolkodás feltétele, úgy is, mint a fogalmi teremtés eleven közege, és úgy is, mint a gondolkodásra különösen jellemző elbizakodottságot mintegy megakadályozó tényező. Ebben a minőségében a barát intenzív és eleven létezését tud biztosítani a gondolat számára, ám egyfajta kiüresítő mozgást is involvál, a bizalmat a bizalmatlanságig, a felelősséget a felelőtleniségig, a jelentékenységet a jelentéktelenségig siklatva azt is el tudja érni, hogy a gondolkodás rádöbbenjen önnön teremtett mivoltára. Ez utóbbi meghatározottsága a barátot már nem rivális félként tünteti fel, hanem egy viszony szenvedő tagjaként, mely viszonyt így jellemzi Deleuze és Guattari: „elfordulás, bizonyos fáradtság és szorongás a barátok között, mely magát a barátságot a fogalom elgondolásává, végtelen bizalmatlansággá és türelemmé változtatja.”<sup>11</sup>

A barát elért a Gondolkodás szívéig. Megalkot egy fogalmat. Önnön korporális létezését adja oda a fogalmak létének. Saját szívének lüktetését és elevenségét, hogy a megszületett fogalom immár önállóan létezhesen.

---

<sup>10</sup> I. m. 65.

<sup>11</sup> I. m. 60.